

ПСИХОДІАГНОСТИКА ОСОБИСТОСТІ

УДК: 159.922.76-056.313

© І. М. Омельченко, В. В. Кобильченко, 2024

orcid.org/0000-0002-4698-0273

orcid.org/0000-0002-7717-5090

<https://doi.org/10.33989/2226-4078.2024.1.298779>

ОМЕЛЬЧЕНКО Ірина Миколаївна

доктор психологічних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими потребами Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України (м. Київ)

КОБИЛЬЧЕНКО Вадим Володимирович

доктор психологічних наук, професор, головний науковий співробітник відділу освіти дітей з порушеннями зору Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України (м. Київ)

ДІАГНОСТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕМОЦІЙНО-СУБ'ЄКТНОГО КОМПОНЕНТА СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ДОШКІЛЬНИКІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ТРУДНОЦЬМИ ЛЕГКОГО СТУПЕНЯ ПРОЯВУ

У статті окреслено актуальність проблеми розроблення та апробації українського діагностико-наочного контенту для дослідження соціального інтелекту в дошкільників з інтелектуальними труднощами легкого ступеня прояву та нормотиповим розвитком. Розкрито, що наразі в спеціальній психології визначено необхідність дослідження у дітей з інтелектуальними труднощами легкого ступеня прояву соціально-особистісного та емоційного розвитку з позицій принципу інтерсуб'єктивності, також обґрунтовано особливості емоційної сфери у соціально депривованих дошкільників зазначеної когорти. Висвітлено, що розроблений авторами психодіагностичний інструментарій спрямований на дослідження інтерсуб'єктивних і інтрасуб'єктивних основ розпізнання емоцій в структурі емоційного інтелекту, який розглядається як складник більш широкої категорії – соціальний інтелект. Обґрунто-

вано змістовий контент методики, яка складається із портретних картинок, на яких відображені певні соціальні ситуації з відповідними емоціями: 1) радості; 2) злості; 3) смутку; 4) страху; 5) подиву; б) спокою (окремі набори для хлопчиків та дівчаток); 2) 12 сюжетних картинок, на яких персонажі виражають певний емоційний стан (по 1 картинці на кожен із зазначених вище емоційних станів); 3) 12 оповідань до сюжетних картинок. Визначено специфіку розпізнання емоцій дошкільниками з інтелектуальними труднощами легкого ступеня прояву та дітьми з нормотиповим розвитком. Теоретично обґрунтовано, що перспективи подальших наукових студій полягатимуть в теоретичному обґрунтуванні та розробленні діагностично-наочного контенту для дослідження морального-поведінкового компонента соціального інтелекту в дошкільників з нормотиповим розвитком та дошкільників із інтелектуальними труднощами легкого ступеня прояву.

Ключові слова: соціальний інтелект, емоційний інтелект, дошкільники, діагностичний інструментарій, емоції, суб'єктність, інтерсуб'єктний та інтрасуб'єктний емоційний інтелект.

Постановка проблеми. Одним із ключових завдань дошкільного періоду розвитку дітей із інтелектуальними труднощами легкого ступеня прояву (раніше – затримка психічного розвитку) є формування соціальних та емоційних здатностей, а саме соціального інтелекту. У вітчизняному спеціальному та інклюзивному просторі тільки напрацьовуються науково-методичні підходи щодо розроблення діагностичних інструментів для дослідження соціального інтелекту у зазначеній категорії дітей. Російська збройна агресія проти України актуалізувала в порядку денному необхідність теоретичного обґрунтування та розроблення ефективних діагностичних інструментів для дітей з особливими освітніми потребами, оскільки до цього ми почасти адаптували та модифікували інструментарій держави агресора. Варто зауважити, що на всіх етапах розвитку дитини актуальності набуває розроблення діагностичного інструментарію, однак найбільш чутливим періодом у зазначеному ключі постає дошкільний вік, позаяк саме в дошкільлі набирає обертів розуміння власних емоцій і почуттів Іншого. Отже, актуальності набуває обґрунту-

вання системи діагностики, спрямованої на з'ясування особливостей емоційно-суб'єктного компонента соціального інтелекту у дошкільників з інтелектуальними труднощами легкого ступеня прояву (далі ІТЛСП). Розроблення діагностичного інструментарію для дослідження емоційно-суб'єктного компонента соціального інтелекту надзвичайно важливе для психологів, які працюють із дошкільниками з ІТЛСП.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти теорії і практики генези соціально-емоційного розвитку в дошкільників з ІТЛСП знайшли своє відображення в роботах широкого кола дослідників: розкрито роль соціальної дезадаптації при формуванні соціального розвитку дитини з ІТЛСП (Назаревич, 2005); розглянуто розвиток емоційної сфери у дитини із ІТЛСП через формування інтерсуб'єктивності (Логвінова, 2017); окреслено особливості емоційної сфери соціально депривованих дошкільників з ІТЛСП (Баташева, 2019); потрактовано розвиток усвідомленої комунікативної діяльності як джерела соціального інтелекту у комунікативному стосунку з дорослими та однолітками, улюбленою іграшкою та уявним партнером, анімаційним персонажем (Омельченко, 2017; 2018; 2019); експериментально перевірено особливості невербального інтелекту в дошкільників з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання (Kolbasova, Omelchenko, Kobylchenko, Huliciaeva, Vovchenko, 2023).

Відтак, огляд вище презентованих наукових розвідок засвідчує необхідність розроблення діагностичного інструментарію для дослідження емоційно-суб'єктних здатностей в структурі соціального інтелекту дошкільників з ІТЛСП.

Мета статті – спрямована на розкриття теоретичного підґрунтя та діагностично-наочного контенту методики діагностики емоційно-суб'єктного компонента соціального інтелекту в дошкільників із ІТЛСП.

Виклад основного матеріалу дослідження. Психологія розвитку соціального інтелекту передбачає два підходи, у відповідності з якими, з одного боку соціальний інтелект розглядається як самодостатній феномен, а з іншого боку, він

тлумачиться як складова емоційного інтелекту (Алексеенко, 2017; Здойма, 2010; Льошенко, 2012; Моргун, 2010 та ін.).

На переконання української дослідниці Н. Алексеенко (2017), соціальний інтелект розглядається вченими як важлива складова частина процесу життєдіяльності людини, багатокомпонентна здібність особистості, що визначає ефективність соціальних взаємодій і адаптації в соціумі завдяки вмінню розуміти самого себе й інших людей, їх взаємини, прогнозувати міжособистісні події на основі індивідуальних розумових процесів, афективного реагування та соціального досвіду. Разом з тим, емоційний інтелект розуміється як підструктура соціального інтелекту, тобто це здатність особистості диференціювати позитивні й негативні почуття, уміння проявляти емоції відповідно до ситуації, зберігати спокій у складних ситуаціях, контролювати, регулювати власні емоції (Алексеенко, 2017, с. 11).

На переконання А. Здойми, в структурі емоційного інтелекту можна означити дві компоненти – внутрішньо-особистісну та міжособистісну. Перша визначається такими показниками, як самооцінка, усвідомлення власних почуттів, впевненість у собі, терпимість, самоконтроль, відповідальність, мотивація досягнень, оптимізм і гнучкість. Міжособистісна компонента включає емпатію, толерантність, комунікабельність, відкритість, діалогічність, антиципацію (Здойма, 2010, с. 19).

Міжособистісну компоненту в структурі емоційного інтелекту виокремлює В. Моргун (2010). Він зауважує, що емоційний інтелект посідає важливе місце в структурі менталітету особистості і пов'язаний перш за все з двома її інваріантами: другим – потребово-вольових емоційних переживань та третім – змістовних спрямованостей особистості на спілкування з іншими людьми (міжособистісний, або соціальний інтелект) та на самодіяльність (емоційна саморегуляція) (Моргун, 2010, с. 12).

Виходячи з вище зазначеного, в наших наукових розвідках ми також наполягаємо на існуванні інтерсуб'єктної та інтра-суб'єктної складових (Омельченко, 2018) в архітектоніці

усвідомленої комунікативної діяльності дошкільника з ІТЛСП як вияву іншого більш глобального феномену соціального інтелекту особистості.

Зазвичай в структурі соціального інтелекту виокремлюють його емоційну складову, називаючи її емоційним компонентом (Вовченко, 2022; Мельник, 2012, Ожубко, 2012; Савчук, 2018; Струкова, Братаніч, 2021; Яворовська, Хафізова, 2011; Kosmitzki, John, 1993).

Ми наполягаємо на назві емоційно-суб'єктний, з фокусом в центрі інтерсуб'єктних та інтрасуб'єктних здатностей особистості, які безпосередньо і опосередковано виникають у процесі розгортання комунікативного стосунку з Іншим. При цьому, найбільш продуктивними позиціями комунікативної діяльності у вимірі *Я-Інший (Я-Інший Я)*, які сприяють взаєморозумінню виявляються суб'єкт-суб'єктна (рефлексійна) та суб'єкт-об'єктна (усвідомлювальна), проте в реальному комунікативному процесі активізуються усі позиції, а в нестандартних ситуаціях взаємодії з *Іншим* набувають сили об'єкт-суб'єктна (переживання) та об'єкт-об'єктна (несвідоме) установки, які ускладнюють, а почасти й спотворюють розуміння *Іншого* та себе.

Подібного бачення дотримується зарубіжний науковець V. Frohlich (2005), який саморозуміння вважає умовою розуміння інших людей. Розуміння *Іншого* за змістом є виявлення *Я* в *Ти*. Саморозуміння в умовах нормативного розвитку з'являється в дошкільному віці (близько 4-х років), за умови коли діти вже знають свою стать, визначають себе як хорошу чи погану дитину залежно від власних учинків та комунікативної реакції на них значущих дорослих.

Отже, вважаємо за доцільне презентувати методика для оцінки інтерсуб'єктного та інтрасуб'єктного емоційного інтелекту в структурі соціального.

Методика «Інтерсуб'єктний та інтрасуб'єктний емоційний інтелект (розпізнавання емоцій)» (розробка І. Омельченко)

Методика призначена для дітей дошкільного віку та передбачає вивчення внутрішньосуб'єктного та міжсуб'єктного

емоційного інтелекту. Перша серія методики спрямована на вивчення внутрішньосуб'єктного емоційного інтелекту, а саме здатності розпізнавати свої власні емоції, а друга серія – міжсуб'єктного, а саме здатності розпізнавати емоційні стани інших людей.

Стимульний матеріал представлений у підрозділі та включає 3 групи матеріалів, які розроблено І. Омельченко у співпраці з художницею О. Сергієнко (м. Миколаїв):

1) 6 портретних картинок із зображенням певного емоційного стану, а саме: 1) радість; 2) злість; 3) смуток; 4) страх; 5) подив; 6) спокій (окремі набори для хлопчиків та для дівчаток – див. Див рис. 1 – 2);

2) 12 сюжетних картинок, на яких персонажі виражають певний емоційний стан (по 1 картинці на кожен із зазначених вище емоційних станів, див. рис. 3–14);

3) 12 оповідань до сюжетних картинок.

Процедура дослідження. Дослідження проходить індивідуально з кожною дитиною та включає дві серії. Завдання, яке ставиться експериментатором у *першій серії*, – категоризація емоційних станів на портретних картинках. При цьому дитині послідовно показують портретні картинки і пропонують наступну інструкцію: *«Зараз я тобі показуватиму картинки, а ти скажеш, який настрій у хлопчика (дівчинки), намальованого на картинці, які почуття він (вона) відчуває»* (Див. рис. 1-2).

Дитині послідовно показують усі 6 портретних картинок та фіксують відповіді. При цьому для хлопчиків показують набір портретних картинок із зображенням хлопчика, а для дівчаток – із зображенням дівчинки. Цей прийом, на нашу думку, дозволяє дитині легше вжитися в образ тієї емоції, яка зображена на портретній картинці, і дозволить ідентифікувати цей образ з емоціями персонажів сюжетних картинок при виконанні завдань другої серії, тобто створити своєрідний еталон емоції, який «примірятиметься» до персонажів картинок.

Друга серія включає використання еталона емоції при розпізнаванні емоційного стану на сюжетній картинці під час

читання розповіді та визначення цього стану серед портретних картинок.

На столі перед дитиною розкладаються портретні картинки із зображенням різних емоційних станів, потім пред'являється сюжетна картинка та читається відповідна розповідь, наприклад: *Тато з Павлусем пішли в дошкільний заклад. Раптом Павлусь зупинився, почав вередувати, плакати і говорити, що не піде до садочка. А тато дуже спізнюється на роботу. Поглянув Павлусь на тата. Скажи, що він відчуває. Який у нього настрій? Яка картинка йому підходить?* (див. нижче табл. 1).

Таблиця 1

Розповіді для дослідження інтерсуб'єктного емоційного інтелекту

№	Розповіді	Правильна відповідь
1.	Тато з Павлусем пішли в дошкільний заклад. Раптом Павлусь зупинився, почав вередувати, плакати і говорити, що не піде до садочка. А тато дуже спізнюється на роботу. Поглянув Павлусь на тата. Скажи, що він відчуває. Який у нього настрій? Яка картинка йому підходить? Див. рис. 3.	Злість
2.	Бабуся готує вечерю. А Юля та Дмитрик замість того, щоб допомогти їй, стали гратися на кухні. Погляньте на бабуся. Який у неї став настрій? Скажи, що вона відчуває. Яка картинка їй підходить? Див. рис. 4.	Сум
3.	Хлопчик і дівчинка катаються на гойдалці. Хлопчик гойдає, а дівчинка сидить на гойдалці. Поглянь на дітей. Який у них настрій? Що вони відчувають? Яка картинка їм підходить? Див. рис. 5.	Спокій
4.	Петрик і Славко зібрали роботу, хто гратиме з ним. Петрик каже: «Це мій робот!», а Сашко – «Ні, це мій робот!». Поглянь на хлопчиків. Який у них настрій? Що вони відчувають? Яка картинка їм підходить? Див.	Злість

	рис. 6.	
5.	Юля та Дмитрик вирішили погодувати собачку-таксу. І раптом такса заговорила з дітьми людською мовою! Які обличчя стали у дітей? Що вони відчували? Яка картинка їм підходить? Див. рис. 7.	Подив
6.	Мама з Дмитриком йшли вулицею і побачили маленьке кошеня. Дмитрик почав просити маму взяти його до себе додому. І раптом мама дозволила. Поглянь на Дмитрика. Який у нього став настрій? Скажи, що відчуває. Яка картинка йому підходить? Див. рис. 8.	Радість
7.	Юля побачила свого дідуся з іншого боку дороги і вирішила перебігти на червоний колір світлофора прямо перед машиною. Водій ледве встиг зупинитись. Подивися на дідуся. Що він зараз відчуває? Яка картинка йому підходить? Див. рис. 9.	Страх
8.	Діти грають у пісочниці: хлопчики катають самоскид, а дівчатка будують замок із піску. Подивися на дітей. Який у них настрій? Що вони відчувають? Яка картинка їм підходить? Див. рис. 10.	Спокій
9.	Бачиш, дідусь йшов стежкою, послизнувся і впав. А в цей час повз нього проходили діти, побачили, що дідусь впав, і почали сміятися. Що відчув дідусь? Який у нього став настрій? Знайди картинку з таким самим настроєм. Див. рис. 11.	Сум
10.	Юля з мамою збирала ожину в лісі, щоб поїсти смачних ягід. Тільки вона відірвала ягідку, як побачила вужа. Мама з Юлею затремтіли. Подивися на маму і Юлю. Який у них став настрій? Скажи, що відчувають. Яка картинка їм підходить? Див. рис. 12.	Страх
11.	Діти ходять на свято Василя та щедрують. Незабаром вдячні люди подарували їм подарунки. Подивися на дітей. Який у них настрій? Що вони відчувають? Яка картинка	Радість

	їм підходить? Див. рис. 13.	
12.	Юля і Дмитрик гуляли улицею, а саме катались на самокаті. Раптом вони побачили собаку на самокаті. Уяви, які обличчя стали у дітей. Що вони відчули? Яка картинка їм підходить? Див. рис. 14.	Подив

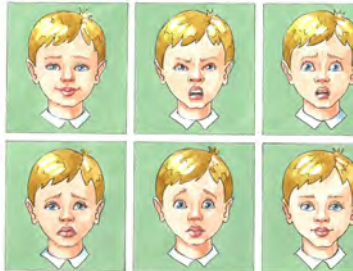

	
<p align="center">Рис. 1</p>	<p align="center">Рис. 2</p>
	
<p align="center">Рис. 3</p>	<p align="center">Рис. 4</p>

Рис. 5

Рис. 6

Рис. 7

Рис. 8

Рис. 9

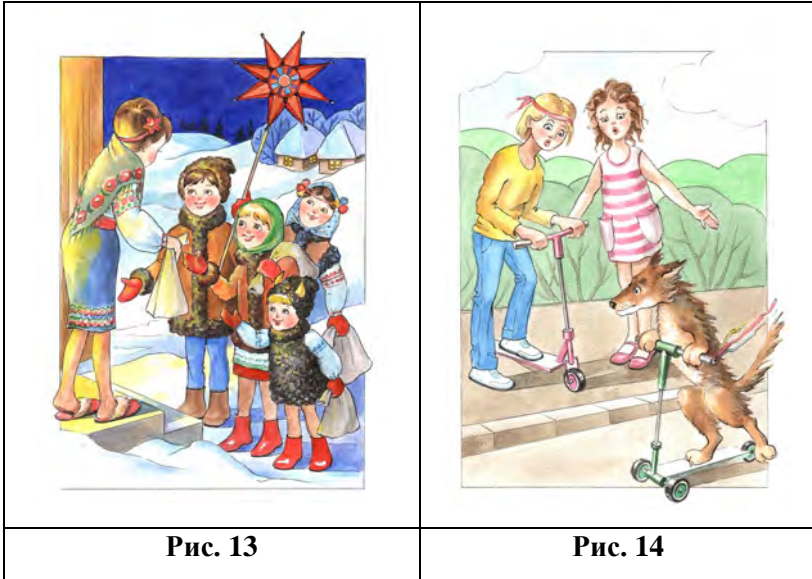
Рис. 10

Рис. 11

Рис. 12

Дитина порівнює сюжетну картинку з портретними зображеннями і називає емоцію, яку відчуває персонаж картинки, стосовно якого й формувалася дія розпізнавання емоції чи (у разі нездатності до мовного опосередкування) показує портретну картинку із відображенням емоції, тієї що відповідає переживанню персонажа на сюжетній картинці. Таким чином, дитині пред'являється 12 сюжетних картинок, і результат заноситься до протоколу.

Оцінка інтрасуб'єктного емоційного інтелекту за результатами першої серії:

2 бали – за кожен чітко визначений емоційний стан;

1 бал – за приблизне називання емоції (наприклад, при позначенні емоції радості говорить, що суб'єкт «посміхається», емоції смутку, що суб'єкт «плаче» тощо);

0 балів – помилкова назва.

*Оцінка інтерсуб'єктного емоційного інтелекту
за результатами другої серії:*

2 бали – дається за правильну відповідь та за правильне співвідношення з портретною картинкою;

1 бал – за приблизну відповідь та за правильне співвідношення з портретною картинкою;

0 балів – за неправильну відповідь та (або) за неправильне співвідношення з портретною картинкою.

Загальний індекс емоційного інтелекту обчислюється за допомогою підсумовування балів, отриманих при пізнанні емоційних станів за двома серіями. Максимальна сума балів, таким чином, може дорівнювати 36 (12 балів за першою серією та 24 – за другою).

Висновки і перспективи подальших розвідок. Діти з нормотиповим розвитком, адекватно визначають і точно називають всі емоційні стани, як основні (радість, смуток, злість), так і більш тонкі (подив, спокій) і в першій і в другій серії. Діти схильні не лише вказувати емоційні стани персонажів сюжетних картинок, а й інтерпретувати дані стану, називаючи причини, що їх викликали, і наводячи приклади зі свого життя, з художніх творів (казок). Діти схильні міркувати та прогнозувати події у зв'язку з поведінкою персонажів ситуації. Таким чином, діти з нормотиповим розвитком показують високий і середній рівні розвитку емоційного інтелекту.

Діти із інтелектуальними труднощами легкого ступеня прояву досить добре виконують завдання першої серії, правильно визначаючи такі стани, як злість, смуток, правильно або приблизно правильно називають емоції радості (веселий), смутку (плаче), агресії чи злості (злиться) та страху (боїться). Труднощі викликає визначення таких емоційних станів, як подив та спокій. Обидва ці стани визначаються, як правило, дітьми як «хороший», «веселий», «добрий».

У другій серії діти із інтелектуальними труднощами легкого ступеня прояву демонструють схожі результати: правильно визначають емоції радості, смутку, злості, помиляються щодо стану подиву, спокою, підбираючи до них картинку із

зображенням радості. Можуть спостерігатися суперечності у відповідях дітей: так, називаючи один стан, який відчуває персонаж, зображений на картинці, дитина підбирає портретну картинку із зображенням іншого стану. При правильному називанні емоційного стану діти із інтелектуальними труднощами легкого ступеня прояву можуть помилятися у підборі портретної картинки і, навпаки, неправильно називаючи емоційний стан персонажа сюжетної картинки, підбирають відповідну до його стану портретну картинку. Таким чином, для дітей з ІТЛСП характерна неточність у виконанні завдань другої серії.

Перспективи подальших наукових студій полягають в теоретичному обґрунтуванні та розробленні діагностично-наочного контенту для дослідження морального-поведінкового компонента соціального інтелекту в дошкільників з нормотиповим розвитком та дошкільників із інтелектуальними труднощами легкого ступеня прояву.

Список використаних джерел

- Алексєенко Н. В. Соціальний і емоційний інтелект як важлива компетенція працівників кримінально-виконавчої служби: теоретичний огляд. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Психологічні науки*. 2017. Вип. 2(1). С. 8–13. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkhp_2017_2\(1\)_3](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkhp_2017_2(1)_3)
- Баташева Н. І. Формування емоційної сфери соціально депривованих дошкільників із затримкою психічного розвитку : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.08 / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т спец. педагогіки і психології ім. Миколи Ярмаченка. Київ, 2019. 20 с.
- Вовченко О. А. Вплив соціального та емоційного інтелекту на ефективність соціалізації дітей з порушеннями слуху. *Modern scientific research: achievements, innovations and development prospects : the 8th International scientific and practical conference (January 23-25, 2022)*. MDPC Publishing, Berlin, Germany, 2022. С. 460–466. URL: <https://sci-conf.com.ua/viii-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya->

konferentsiya-modern-scientific-research-achievements-innovations-and-development-prospects-23-25-yanvarya-2022-goda-berlin-germaniya-arhiv/.

- Вовченко О. А. Соціальний інтелект як чинник соціалізації дітей з особливими освітніми потребами. *Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку* : матеріали XVII Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ – Ларнака, 07 січня 2022 р. Київ ; Ларнака, 2022. С. 186–190. URL: <http://perspectives.pp.ua/public/site/conferency/c...>
- Здойма А. Розвиток емоційного інтелекту як складової сучасного менеджменту. URL: http://www.rusnauka.com/10_NPE_2010/Economics/62658.doc.htm.
- Кобильченко В. В., Омельченко І. М. Спеціальна психологія : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2020. 224 с.
- Логвінова І. П. Інтерсуб'єктивність як фундамент емоційно-особистісного розвитку дітей із затримкою психічного розвитку. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Психологічні науки*. 2017. Вип. 4 (2). С. 204–209. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkhp_2017_4%282%29_38
- Льошенко О. А. Особливості формування поняття «емоційний інтелект». *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2012. Вип. 17. С. 128–134. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apspp_2012_17_19
- Мельник А. А. Розвиток соціального інтелекту дітей шкільного віку : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Харків, 2012. 17 с.
- Моргун В. Ф. Емоційний інтелект у багатовимірній структурі особистості. *Постметодика*. 2010. № 6. С. 2–14. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Postmetodyka_2010_6_3
- Назаревич В. В. Психологічні особливості корекції поведінки соціально дезадаптованих дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.08 / Ін-т спец. педагогіки АПН України. Київ, 2005. 211 с.
- Ожубко Г. В. Сутність та структура соціального інтелекту. *Проблеми сучасної психології*. 2012. Вип. 17. С. 88–94.

- Омельченко І. М. Комунікативна діяльність дошкільників із затримкою психічного розвитку: теорія і феноменологія: монографія / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т спец. педагогіки і психології ім. Миколи Ярмаченка. Полтава: Фірма «Техсервіс», 2018. 499 с.
- Омельченко І. М. Концептуально-методичні підходи до розвитку мовленнєвої діяльності та спілкування в підлітків і юнаків із затримкою психічного розвитку. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2017. № 1 (81). С. 48–59.
- Омельченко І. М. Сутнісні модуси категорії «комунікативна діяльність» у дискурсі постнекласичної психології. *Психологія і особистість*. 2017. № 1 (11). С. 25–40.
- Омельченко І. М. Психологічні основи діагностики соціального інтелекту у дошкільників із інтелектуальними труднощами легкого ступеня прояву: навч.-метод. посіб. / Ін-т спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України. Київ: Вид-ць Цибульська, 2023. 230 с.
- Савчук О. Інноваційні технології соціалізації дошкільників в освітній простір. *Молодий вчений*. 2018. № 7 (193). С. 171–173.
- Струкова Т., Братаніч Б. Соціальний інтелект як складова феліксологічного підходу до соціалізації дитини. *Вісник Дніпровської академії неперервної освіти. Філософія. Педагогіка*. 2021. № 1. С. 11–16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dnirakmo_2021_1_4
- Яворовська Л. М., Хафізова Г. С. Теоретичний аналіз взаємозв'язку соціального інтелекту та часової перспективи особистості. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Психологія*. 2011. № 937, вип. 45. С. 323–326. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhipC_2011_937_45_74
- Frohlich V. Sich selbst verstehen? *Menschen verstehen: Wieder die «Spinneweben dogmatischen Denkens»* / hrsg. von G. Bittner. Würzburg, 2005. P. 35–42.
- Kolbasova K., Omelchenko I., Kobylchenko V., Huliaieva O., Vovchenko O. Psychological Analysis of Manifestations of Nonverbal Intelligence of Senior Pre-Schoolers in the Context of Inclusive Education. *Journal of Intellectual Disability – Diagnosis and Treatment*, 2023. VOL. 11, № 2. P. 87–96. URL: <https://doi.org/10.6000/2292-2598.2023.11.02.3>.

Kosmitzki C., John O. P. The implicit use of explicit conceptions of social intelligence. *Personality and Individual Differences*. 1993. Vol. 15. P. 11–23.

References

- Aleksyeyenko, N. V (2017). Socialnyj i emocijnyj intelekt yak vazhlyva kompetenciya pracivnykiv kryminalno-vykonavchoyi sluzhby: teoretychnyj oglyad [Social and emotional intelligence as an important competence of criminal-executive service employees: a theoretical review]. *Naukovyj visnyk Xersonskogo derzhavnogo universytetu. Psyxologichni nauky [Scientific Bulletin of Kherson State University. Psychological sciences]*, 2 (1), 8-13. Retrieved from [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkhp_2017_2\(1\)_3](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkhp_2017_2(1)_3) [in Ukrainian].
- Batasheva, N. I. (2019). *Formuvannya emocijnoyi sfery socialno deprivovanyx doshkilnykiv iz zatrymkoyu psyxichnogo rozvytku [Formation of the emotional sphere of socially deprived preschoolers with mental developmental delay]*. (Extended abstract of PhD diss.). Mykola Yarmachenko Institute of Special Education and Psychology, the National Academy of Educational Sciences of Ukraine. Kyiv [in Ukrainian].
- Frohlich, V. (2005). Sich selbst verstehen? In G. Bittner (Ed.), *Menschen verstehen: Wieder die «Spinnweben dogmatischen Denkens»* (pp. 35-42). Wurzburg.
- Kobylchenko, V. V., & Omelchenko, I. M. (2020). *Spetsialna psyxologhiia [Special psychology]: pidruchnyk*. Kyiv: VTs «Akademiia» [in Ukrainian].
- Kolbasova, K., Omelchenko, I., Kobylchenko, V., Huliaieva, O., & Vovchenko, O. (2023). Psychological Analysis of Manifestations of Nonverbal Intelligence of Senior Pre-Schoolers in the Context of Inclusive Education. *Journal of Intellectual Disability – Diagnosis and Treatment*, 11, 2, 87-96. Retrieved from <https://doi.org/10.6000/2292-2598.2023.11.02.3>.
- Kosmitzki, C., & John, O. P. (1993). The implicit use of explicit conceptions of social intelligence. *Personality and Individual Differences*, 15, 11-23.
- Logvinova, I. P. (2017). Intersub'yektyvnist yak fundament emocijno-osobystisnogo rozvytku ditej iz zatrymkoyu psyxichnogo

- rozvytku [Intersubjectivity as the foundation of emotional and personal development of children with mental developmental delay]. *Naukovyj visnyk Xersonskogo derzhavnogo universytetu. Psykologichni nauky [Scientific Bulletin of Kherson State University. Psychological sciences]*, 4 (2), 204-209. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkhp_2017_4%282%29__38 [in Ukrainian].
- Loshenko, O. A. (2012). Osoblyvosti formuvannya ponyattya «emocijnyj intelekt» [Features of the formed concept of «emotional intelligence»]. *Aktualni problemy sociologiyi, psykologiyi, pedagogiky [Actual issues of sociology, psychology, pedagogy]*, 17, 128-134. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/apspp_2012_17_19
- Melnyk, A. A. (2012). *Rozvytok socialnogo intelektu ditej shkilnogo viku [Development of school-age children's social intelligence]*. (Extended abstract of PhD diss.). Kharkiv [in Ukrainian].
- Morgun, V. F. (2010). Emocijnyj intelekt u bagatovymirnij strukturi osobystosti [Emotional intelligence in the multidimensional structure of personality]. *Postmetodyka [Post-method]*, 6, 2-14. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Postmetodyka_2010_6_3 [in Ukrainian].
- Nazarevych, V. V. (2005). *Psykologichni osoblyvosti korekciyi povedinky socialno dezadaptovanyx ditej doshkilnogo viku iz zatrymkoyu psykhnogo rozvytku [Psychological features of behaviour correction in socially maladjusted preschool children with mental developmental delay]*. (PhD diss.). Kyiv [in Ukrainian].
- Ozhubko, G. V. (2012). Sutnist ta struktura socialnogo intelektu [The essence and structure of social intelligence]. *Problemy suchasnoyi psykologiyi [Issues of modern psychology]*, 17, 88-94 [in Ukrainian].
- Omelchenko, I. M. (2018). *Komunikatyvna diyalnist doshkilnykiv iz zatrymkoyu psykhnogo rozvytku: teoriya i fenomenologiya [Communicative activities of pre-schoolers with mental developmental delay: the theory and phenomenology]*: monograph. Poltava: Firma «Texservis» [in Ukrainian].
- Omelchenko, I. M. (2017). Konceptualno-metodychni pidhody do rozvytku movlennyevoyi diyalnosti ta spilkuvannya v pidlitkiv i yunakiv

- iz zatrymkoyu psyxichnogo rozvytku [The conceptual-methodological approaches to development of speech activities and communication in adolescents and young people with mental developmental delay]. *Osoblyva dytyna: navchannya i vuxovannya [A special child: education and upbringing]*, 1 (81), 48-59 [in Ukrainian].
- Omelchenko, I. M. (2017). Sutnysni modusy kategoriyi «komunikatyvna diyalnist» u dyskursi postneklasychnoyi psyxologiyi [Essential modes of the «communicative activity» category in the discourse of post-non-classical psychology]. *Psygologiya i osobystist [Psychology and personality]*, 1 (11), 25-40 [in Ukrainian].
- Omelchenko, I. M. (2023). *Psyxologichni osnovy diagnostyky socialnogo intelektu u doshkilnykiv iz intelektualnymy trudnoshhamy legkogo stupenya proyavu: navchalno-metodychnyj posibnyk [Psychological bases of social intelligence examining in pre-schoolers with mild intellectual disabilities: educational and methodological manual]*. Kyiv: Vydavec Cybulska [in Ukrainian].
- Savchuk, O. (2018). Innovacijni texnologiyi socializaciyi doshkilnykiv v osvritnij prostir [Innovative technologies of pre-schoolers' socialization in the educational space]. *Molodyj vchenyj [A young scientist]*, 7 (193), 171-173 [in Ukrainian].
- Strukova, T., & Bratanich, B. (2021). Socialnyj intelekt yak skladova feliksologichnogo pidxodu do socializaciyi dytyny [Social intelligence as a component of the felixological approach to child socialization]. *Visnyk Dniprovskoyi akademiyi neperervnoyi osvity. Filosofiya. Pedagogika. [Bulletin of the Dnipro Academy of Continued Education. Philosophy. Pedagogy]*, 1, 11-16. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/dnipakmo_2021_1_4 [in Ukrainian].
- Yavorovska, L. M., & Xafizova, G. S. (2011). Teoretychnyj analiz vzayemozv'yazku socialnogo intelektu ta chasovoyi perspektyvy osobystosti [The theoretical analysis of relations between social intelligence and an individual's temporal perspective]. *Visnyk Xarkivskogo nacionalnogo universytetu imeni V. N. Karazina. Psyxologiya [Bulletin of V. N. Karazin Kharkiv National University. Psychology]*, 937 (45), 323-326. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIPC_2011_937_45_74 [in Ukrainian].

- Vovchenko, O. A. (2022). Vplyv socialnogo ta emocijnogo intelektu na efektyvnist socializaciyi ditej z porushennyamy sluxu [The influence of social and emotional intelligence on effective socialization of children with hearing impairment]. In *Modern scientific research: achievements, innovations and development prospects: the 8th International scientific and practical conference* (pp. 460-466). MDPC Publishing, s. Berlin, Germany. Retrieved from <https://sci-conf.com.ua/viii-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-modern-scientific-research-achievements-innovations-and-development-prospects-23-25-yanvary-2022-goda-berlin-germaniya-arhiv/>. [in Ukrainian].
- Vovchenko, O. A. (2022). Socialnyj intelekt yak chynnyk socializaciyi ditej z osoblyvymy osvitnimy potrebamy [Social intelligence as a socializing factor in children with special educational needs]. In *Suchasni aspekty modernizaciyi nauky: stan, problemy, tendenciyi rozvytku [Current aspects of science modernization: state, problems, developmental trends]: materialy XVII Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferenciyi* (pp. 186-190). Kyiv; Larnaka. Retrieved from <http://perspectives.pp.ua/public/site/conferency/c..> [in Ukrainian].
- Zdojma, A. (2010). *Rozvytok emocijnogo intelektu yak skladovoyi suchasnogo menedzhmentu [Development of emotional intelligence as a component of modern management]*. Retrieved from http://www.rusnauka.com/10_NPE_2010/Economics/62658.doc.htm – Nazva z ekranu [in Ukrainian].

I. Omelchenko, V. Kobylchenko

A DIAGNOSTIC TOOLKIT FOR STUDYING THE EMOTIONAL-SUBJECTIVE COMPONENT OF SOCIAL INTELLIGENCE IN PRE-SCHOOLERS WITH MILD INTELLECTUAL DISABILITIES

The article outlines the actual issue of development and approbation of the Ukrainian diagnostic visual measures examining social intelligence in pre-schoolers having intellectual difficulties of a mild degree and in pre-schoolers having normative development. Currently, special psychology needs tools examining socio-personal and emotional development of

children with mild intellectual disabilities from the standpoint of the intersubjectivity principle. The article substantiates the emotional peculiarities in socially deprived pre-schoolers with such disabilities. The psychological diagnostic toolkit developed by the article authors is aimed at researching the intersubjective and intrasubjective bases of emotion recognition in the structure of emotional intelligence, which is considered as a component of a broader category - social intelligence. The article presents the examining measure, consisting of portrait pictures depicting certain social situations with corresponding emotions: 1) joy; 2) anger; 3) sadness; 4) fear; 5) surprise; 6) calmness (separate sets for boys and girls); 12 story pictures in which some characters express a certain emotional state (1 picture for each of the above emotional states); and 12 stories for the story pictures.

The specifics of emotion recognition by pre-schoolers with mild intellectual disabilities and by children with normal, typical development were determined. Basing on performed theoretical justification, the prospects of further scientific studies will include the theoretical substantiation and development of diagnostic visual measures studying the moral-behavioural component of social intelligence in pre-schoolers with normative typical development and pre-schoolers with mild intellectual disabilities.

Key words: *social intelligence, emotional intelligence, pre-schoolers, diagnostic tools, emotions, subjectivity, intersubjective and intrasubjective emotional intelligence.*

Стаття надійшла до редакції 29.12.2023 р., прорецензована 6.01.2024 р.,
прийнята до друку 11.01.2024 р.